

SEGON CONGRÉS CATALÀ DE GEOGRAFIA**Conferència inaugural****LA GEOGRAFIA I LA CARTOGRAFIA A CATALUNYA: UNES RELACIONS INDESTRIBLES****Francesc Nadal i Piqué**

President de la Societat Catalana de Geografia

El congrés que avui s'inaugura s'ha organitzat amb el ferm propòsit de donar continuïtat a l'obra endegada per Lluís Casassas i Simó l'any 1991, amb la realització del Primer Congrés Català de Geografia. El present simposi s'ha plantejat, però, a diferència del primer que era de caire general, com un congrés temàtic, centrat en les fecundes i estretes relacions entre la geografia i la cartografia.

Els geògrafs disposem d'un ampli ventall de llenguatges per estudiar el paisatge o analitzar l'organització espacial de les societats humanes: des dels relats literaris i la documentació històrica de caire textual, passant per l'anàlisi matemàtica o l'anàlisi de les dades estadístiques fins a les enquestes personals i les valoracions de caire subjectiu o qualitatiu del territori.

Però, el llenguatge cartogràfic ocupa, tal com ho han esmentat destacats geògrafs de diverses escoles, una posició central. El geògraf Richard Hartshorne afirmava l'any 1939 en el seu llibre *The Nature of Geography* que si un problema «no podia ser estudiat bàsicament mitjançant mapes –per regla general, a partir de la comparació de diferents mapes- calia plantejar-se aleshores si formava o no part del camp de la geografia».

Més recentment, el geògraf britànic Peter Hagget tornava a col·locar els mapes en el cor de la disciplina geogràfica en el seu suggestiu llibre *The geographer's art*, publicat l'any 1990. Hagget s'inspirà en una frase del biòleg i premi nobel de Medicina Peter Medawar per afirmar «que si la ciència és l'art d'allò que és soluble, aleshores la major part de la geografia és l'art d'allò que es pot cartografiar».

Els forts vincles que els geògrafs han teixit amb els mapes han fet que, de forma secular, la geografia i la cartografia hagin estat camps del coneixe-

ment gairebé indestriables. La paraula cartògraf és d'ús força recent, de manera que la paraula geògraf esdevingué durant segles gairebé sinònima de la de cartògraf. Dos obres mestres posen de manifest aquest fet: *La Geografia* de Ptolomeu i *El geògraf* de Johannes Vermeer. La primera, un dels principals legats científics del món clàssic, constitueix, de fet, un tractat de cartografia. La segona, una de les obres mestres de la pintura holandesa del segle XVII, retrata un personatge que pot ser identificat de forma indistinta com un geògraf o com un cartògraf.

La identificació que hi ha a l'obra de Vermeer entre la figura del geògraf i la del cartògraf va ser explicada perfectament per François de Dainville ara ja fa uns quans anys al afirmar que per geògraf «s'entén, des del segle XVI fins al XVIII, aquella persona que aixeca mapes i, si fa el cas, els comenta, més que no pas aquells que descriuen la terra mitjançant textos».

Tot i que la geografia i la cartografia han seguit des de començaments del segle XIX importants i diferenciats processos d'institucionalització, la relació entre ambdues ha continuat, encara que sigui per viaranys particulars, fins l'actualitat. En aquest sentit, cal no oblidar que les principals institucions cartogràfiques estatals creades a l'Europa occidental durant els segles XIX i XX porten l'adjectiu «geogràfic»: Institut Géographique National, París i Brusel·les; Instituto Geográfico Nacional, Madrid; Instituto Geográfico Português, Lisboa; Istituto Geografico Militare, Florència; Centro Geográfico del Ejército, Madrid.

Aquest també va ser, inicialment, el cas de Catalunya. Recordem que l'any 1914 la Mancomunitat va crear el Servei del Mapa Geogràfic de Catalunya, les línies d'actuació del qual van ser traçades per l'Institut d'Estudis Catalans.

Més recentment, l'eclosió de les tècniques informàtiques aplicades a la cartografia, produïda a finals de la dècada de 1960, ha propiciat el desenvolupament dels «Sistemes d'Informació Geogràfica», un camp de la cartografia en el que novament l'adjectiu geogràfic s'ha escolat en mig del quefer dels cartògrafs.

Les relacions entre la geografia i la cartografia han estat i són particularment intenses a Catalunya com ho posa de manifest un dels primers fruits d'aquest congrés: el llibre *El mapa com a llenguatge geogràfic. Recull de textos històrics (segles XVII-XX)*, que tenen a les seves mans. Aquest llibre, editat per Jesús Burgueño i publicat per la Societat Catalana de Geografia amb el suport de l'Institut d'Estudis Catalans, aplega una sèrie de textos històrics des del segle XVII fins a començaments del segle XX d'interès tant geogràfic com cartogràfic de diferents autors com Francisco Diago, Ambrosio Borsano, Agustí Canelles, Ildefons Cerdà o Manuel Ferrer de Franganillo.

Sobre la importància d'aquestes relacions voldria esmentar, a tall d'exemple únicament, com les tres societats geogràfiques que han existit a Catalunya des de finals del segle XIX han tingut una especial sensibilitat envers la cartografia i molt especialment la de Catalunya. El president i fundador de l'efímera Societat de Geografia de Barcelona, Josep Ricart i Giralt (1847-1930) fou autor de nombrosos mapes de Catalunya, entre els quals cal destacar el que acompanyava la primera edició del poema *Canigó* de Mossèn Jacint Verdaguer. Per la seva part, la Societat de Geografia Comercial de Barcelona va dur a terme una activa tasca de recopilació de les cartes portolanes catalanes i mallorquines i s'encarregà de publicar diversos treballs de cartografia de Josep M. Rivera, que seria primer director del Servei del Mapa Geogràfic de Catalunya.

Pel que fa referència a la Societat Catalana de Geografia, cal dir que ha comptat, des de la seva fundació, amb membres amb una especial dedicació i sensibilitat envers la cartografia. El seu primer tresorer, Enric Ribas i Virgili (1895-1938), va ser un dels pioners a Catalunya en els estudis d'història de la cartografia. Un dels seus presidents, Salvador Llobet i Reverter, creà juntament amb Josep M. Puchades, una de les principals empreses cartogràfiques privades del país que avui duu el significatiu nom de «Geògraf Salvador Llobet Edicions Cartogràfiques». Fins i tot en circumstàncies molt adverses la Societat Catalana de Geografia no ha deixat d'interessar-se pels mapes com ho testimonia la conferència que Gonçal de Reparaz va impartir el 4 d'abril de 1938 sobre «L'interior d'Àsia en els mapes medievals catalans». A més a més, una de les ponències del Primer Congrés Català de Geografia, celebrat l'any 1991, i llegida per Pau Alegre i Nadal es titulà justament «Les bases de dades i la cartografia».

Aquests forts vincles entre geografia i cartografia no ens poden fer oblidar, tanmateix, que la cartografia, atesa la seva complexitat i diversitat, no és un domini específic dels geògrafs i possiblement ni d'aquells que avui s'adjectiven únicament com a cartògrafs. Matemàtics, físics, enginyers, arquitectes, geòlegs, botànics, informàtics, filòlegs, documentalistes i artistes l'han conreat i han contribuït, de manera decisiva, al seu avenç.

D'altra banda, els mapes al ser una de les creacions més subtils i complexes de la cultura humana ha atret l'atenció i l'interès de nombrosos estudiosos d'altres disciplines. Historiadors de la ciència com Joan Vernet, José Luis Piñero o Víctor Navarro Brotons; historiadors com Walter Goffart, Karl Schlögel o Ramon Pujades; historiadors de l'art com Ernst H. Gombrich, Antonio Bonet Correa, Felipe Pereda o Santiago Alcolea; bibliotecaris i arxivers o cartotecaris tal com els anomenaríem avui com R.A. Skelton, Robert Karrow o Montserrat Galera i, antropòlegs com David Turnbull, per citar-ne només alguns, han enriquit amb els seus estudis el coneixement cartogràfic.

Aquest reconeixement al paper d'altres disciplines no detreu, però, ni un àpex les estretes i fecundes relacions existents, tal com ho afirmàvem al començament, entre la geografia i la cartografia. Unes relacions que es poden copsar també amb un altre dels fruits primerencs d'aquest congrés. Em refereixo als 18 «textos de suport» al mateix que el professor Pau Alegre i Nadal ha traduït al català i ha penjat a la pàgina web de la nostra Societat. Els qui els hagin consultat hauran pogut llegir treballs de geògrafs com Jacques Bertin, Arthur H. Robinson, John Brian Harley, Norman J.W. Thrower o Gonzalo de Reparaz i comprovar l'abast de la contribució intel·lectual feta pels geògrafs durant el darrer segle i mig al camp de la cartografia

Els gairebé dos-cents inscrits en aquest congrés i les prop de setanta comunicacions que s'hi han presentat posen de relleu fins a quin punt són forts i vius a casa nostra els vincles existents, avui per avui, entre la geografia i la cartografia. Els geògrafs no han fallat a la crida feta per la Societat i han entès perfectament, creiem, la importància dels mapes en la seva activitat científica i professional. La diversitat de temes abordats parla per si mateixa de la riquesa d'aquestes relacions.

Entre avui i demà els assistents al congrés podran escoltar als ponents, Vicenç M. Rosselló, de la Universitat de València, Josep M. Rabella i Luis Urteaga de la Universitat de Barcelona i Xavier Pons de la Universitat Autònoma de Barcelona, que ens explicaran l'estat del coneixement cartogràfic en cadascun dels quatre gran àmbits temàtics en que s'ha dividit aquest simposi. També podran assistir a dues conferències, una sobre «El marc institucional de la producció cartogràfica a Catalunya», impartida per Oriol Nel·lo, secretari de Planificació Territorial de la Generalitat i per Jaume Miranda, director de l'Institut Cartogràfic de Catalunya; i l'altre titulada «Persuasive cartography in the era of internet», impartida per Mark Monmonier, un dels geògrafs que ha conreat de manera més suggestiva i innovadora el camp de la cartografia durant els darrers anys.

També es podran escoltar un seguit de comunicacions sobre temes tan diversos com: «El GTP com a mètode per al disseny d'Unitats de Paisatge» a la ponència sobre Cartografia i Paisatge; el «SITMUN, el SIG corporatiu de la Diputació de Barcelona» a la ponència sobre Cartografia i innovació; «Mapes i fronteres. El Plano en que se manifiesta la línea de división de los Reynos de España y Francia por la parte del Ampurdán y Coll del Pertús de 1764» a la ponència sobre Història de la Cartografia; i «Els mapes a la premsa: deu anys» a la ponència sobre Cartografia, Cultura i Societat.

Fidels a la nostra dèria de viatjar, «conèixer el país» i estendre les activitats del congrés fora de Barcelona, el dissabte ens desplaçarem a Vilanova i la Geltrú per visitar una mostra de la valuosa col·lecció cartogràfica de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, organitzada amb motiu d'aquest congrés per Annamaria Casassas i per Maria Carme Montaner. A Vilanova i la Geltrú tindrem ocasió d'escoltar les explicacions de la directora d'aquesta biblioteca, Montserrat Comas, sobre la figura de Víctor Balaguer i els orígens de l'esmentada col·lecció cartogràfica, així com les intervencions dels geògrafs Jordi Ferrer i Anna Mompert sobre «El plànol d'Eixample de Vilanova i la Geltrú de 1876».

No puc cloure aquesta breu introducció i justificació dels motius científics, culturals i acadèmics que ens han empès a organitzar aquest congrés sense agrair, de forma molt encarida, el suport econòmic, organitzatiu i intel·lectual que hem rebut, en tot moment, de l'Institut d'Estudis Catalans, de l'Institut Cartogràfic de Catalunya i del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat al qual està adscrit l'esmentat institut, així com de la Diputació de Barcelona. Un suport sense el qual aquest congrés no hauria estat possible.

He d'expressar també l'agraïment de la Junta de Govern de la Societat Catalana de geografia a tots els ponents, conferenciants, moderadors de sessions i al comitè científic per la seva col·laboració i decidit ajut des del primer moment.

L'agraïment cal fer-lo extensiu a Blanca Betriu, la nostra secretaria, que ens ha ajudat, amb una eficiència encomiable, a que avui ens trobem aplegats en aquest acte. Al nostre benvolgut soci Pau Alegre i Nadal pel seu actiu suport en tots els aspectes electrònics d'aquest congrés, així com per la seva tasca a la pàgina *web* de la nostra societat informant, de forma puntual, sobre la marxa del mateix. A Montserrat Comas, directora de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú per haver-nos permès realitzar la sessió del dissabte en aquest gran centre cultural i per haver-nos ajudat a mostrar una part de la seva rica col·lecció cartogràfica. I, per últim, a la Cartoteca General de la Universitat Autònoma de Barcelona per la interessant mostra dels seus mapes a l'espai de comunicació virtual *Hipàtia* en ocasió del Segon Congrés Català de Geografia i que tothom pot consultar des de la pàgina web de la societat.

Esperem que tot l'esforç realitzat, malgrat els problemes de gestió del temps que ens han dut de corcoll, tant als organitzadors com a alguns dels participants, no resulti debades. L'hem organitzant pensant que podia esdevenir una activitat profitosa per als congressistes, tant per als que han presentat comunicacions com per aquells que s'han inscrit. Però també, pensant,

en general, en la comunitat dels geògrafs, perquè estem convençuts que la seva celebració contribuirà a reforçar un dels actius més positius que té la geografia: el del seu nexa amb els mapes i amb l'art sempre canviant de traçar-los.

Mesa presidencial de l'acte inaugural del IICCG. D'esquerra a dreta: Josep González-Agàpito, president de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC; Oriol Nel·lo, secretari general de Planificació Territorial de la Generalitat de Catalunya; Salvador Giner, president de l'Institut d'Estudis Catalans i Francesc Nadal, president de la Societat Catalana de Geografia.

Els congressistes assistint a la conferència inaugural (foto IEC).